

ראש ולענה

זינגר וצולאק

אוצר | רפי אתגר

מנהלת המוזיאון | מרב מאור-קומלוש
עוזרת אוצר | שחר מזרחי

תרגום לאנגלית | ליטל ידון, שרון לוי, אילן דרייר

סיוע בהקמת התערוכה | הלה יניב, אילן שושני וצוות "א.ש."
יציקות", רוני בן חמו, אהוד לב-ארי וצוות "מסגריית ד.ר. תעשיות"
קטלוג | מיכאל עמר
אדמיניסטרציה | יהודית זליג

מוזיאון על התפר

רחוב חיל ההנדסה 4, ת.ד. 1649, ירושלים 9510592
טלפון: 02-6281278 פקס: 02-6276136

שעות פתיחה:

ימי ב', ד', ה' 10:00-17:00

יום ג' 14:00-20:00

יום ו' 10:00-14:00

museum@mots.org.il | www.mots.org.il

ראש ולענה | דצמבר 2019

על התפר - מוזיאון חברתי לאמנות עכשווית, ירושלים

מוזיאון על התפר נוסד בשנת 1999 הודות לתרומתה הנדיבה של משפחת פון-הולצבריןק מגרמניה, באמצעותה של הקרן לירושלים וביזמתו של אוצר המוזיאון ומנהלו האמנותי, רפי אתגר.

© 2019 | כל הזכויות שמורות למוזיאון על התפר, ירושלים

הקדמת האוצר

רפי אתגר

בימים אלו מתקיימת במוזיאון על התפר תערוכה על ערכי הדמוקרטיה שאבדו ועל תרבות פוליטית שלא ידענו כמותה מעולם. התערוכה המציפה אותנו בסימני שאלה רבים מצביעה על האווירה הקיימת המעודדת התעלמות מכללים וזלזול בחוק תוך שימוש מופרז בכח למען מטרות קולקטיביות לכאורה. תרבות זו המקבלת את תמיכתו של הממסד מערערת את עצם קיומנו ואת קיומה של הדמוקרטיה בישראל.

התערוכה מתקיימת אל מול שחיקה במעמדה ובסמכותה של הממשלה ועל רקע מציאות של שפל והסלמה שלא ידענו כמותן ביחסי האנוש בחוגי ההנהגה וביחסה של ההנהגה כלפי העם. התערוכה בדרכה מגיבה על פרשות שחיתות והגשת כתבי אישום כנגד נציגי ציבור רבים מדי וביניהם ראש הממשלה.

'דמוקרטיה עכשיו' בוחנת את הדרך שהבטיחה לעולם שוויון זכויות והזדמנויות אבל מספקת מניפולציות במסווה של חרות וליברליזם, מפזרת מסרים שקריים וזיוף מציאות אחת באחרת בידי בעלי כח, הון ושררה.

בין כתלי הדמוקרטיה שעדיין עומדים על תילם נחשפים לראשונה פסלי המחאה של ראובן חזק. דמויות ראש שהציב על תצפית המוזיאון. דמויות המובילות אותנו הצופים אל חדרי החדרים ואל המסדרונות האפלים ומספקות בעוצמתן עדות על איך וכיצד נרמסו על הדרך. כאן על תצפית המוזיאון הן מביטות אל המרחב שמסביב בעיניים פעורות, פצועות וחלולות. אלו הן דמויות אדם שהתעוותו מכאב וסיפורן הוא סיפור של השפלה ואלימות.

פסלי מתכת קפואי מבע המביטים בתחינה על העוברים והשבים, אלו שאיבדו עניין והפסיקו לשאול לאן הם הולכים ולאן הולכת השיטה והתקווה שהייתה בראשית הדרך.

של מי הראשים האלה, פצועים ומדממים, חלולים וריקים מחמלה ועדיין יורים לכל עבר? של מי המבט הזה, המבעית, הפה הפעור בתדהמה, העיניים היורות שנאה והיד התלויה, שעוד מעט-קט ייתלה עליה הנידון הבא?

ומה היה לנו, שראובן חזק, שעשה למען ביטחון המדינה ככל יכולתו הרבה, רואה עלינו ובנו את חורבות חיינו? אם הייתי שואלת אותו על כך, ודאי היה משיב בניד ראש ובחיוך, ומסמן כי מה שהיה איננו עוד, וכי את מקום התקווה, החזון והיושרה ירשו גניבת הדעת, שחיתות והפרת אמונים. כוח להשחית.

חיים גורי כתב על "יפי הבלורית והתואר". הם אינם עוד. וראובן חזק מראה לנו עד כמה הושחתו והתכערו והיו למפלצות שראשיהן מלאו ראש ולענה, כי היו למלאכי חבלה.

ובכן, של מי הראשים האלה, של אלה שלא זוכרים, לא זוכרים מה? של אלה שלא יודעים, לא יודעים מה? של אלה שאינם מתרגשים כי אינם מרגישים? כל התשובות נכונות, כנראה לאחר מלחמה, שתיים, שלוש וארבע, ומציאות דורסנית של כיבוש מתמשך. אבל בניגוד לעבר בו חלמנו ואף נאבקנו על שינוי פני ארצנו - ככל שדיממנו, דממנו.

ספר הזוהר מבחין בין צבא מלאכי ה' - פמליה של מעלה, מול פמליה של מטה, שהם ישראל. כלומר, בין מלאכי שרת למלאכי חבלה. בין מלאכי חסד למלאכי דין. ואולי, בלשון פשוטה, צריך לומר כי הראשים האלה, ראשי חבלה, אוכלים בנו כל חלקה טובה. כי איך אפשר לכנות את שליחי המצווה של רשות ההגירה המוציאים תינוק בן שנה וילדה בת שבע, ילדי מהגרים, ממיטותיהם בדרכם לגירוש מן הארץ? ומה נאמר על מציאות בה ילד פלסטיני בן חמש נעצר כי "זרק אבנים" לעבר כוחותינו? ומה נאמר על הבטחתו של סגן ראש המ"ל, כי "ההתנחלויות הן מימוש הבטחה אלוהית"? ועל השוטר שיירה לעברו של האתיופי, וההוא שיירה בערבי, כי לא לקחו "צ'אנס"? ובריוני "תג מחיר", ומה נאמר על הקלות בה נרצחות כאן נשים?

האדם, כתב טשרניחובסקי, הוא תבנית נוף מולדתו. הנה שורות המשך: "...וכתבנית אותה פינה, אשר בה נולדתי, התפרשו תולדות חיי, נגלה גם מזלי, / טווייתי את חלומי בצלמה וכדמותה: / בנפש חופשית, חפה מכל סדק וקרע, / ובלבב שלם בכל נימיו בניב-הרמוניה / הייתי תועה גלמוד בעדת בני עמי, / ושירי נכרי, שירי זר ללב אומתי / ערירי כי הופיע וערירי ילך..."

רע ומר כאן עכשיו. ועצוב.

ראובן חזק מציג בפנינו ארבעה עשר ראשים, מרוסקים ומשוחזרים, חלקיהם מחוברים זה לזה בתפרים גסים, שהותירו בהם צלקות שלעולם לא יגלידו. את הבקיעים בגולגולות הפסבדו-אנושיות האלה מילאו חלקי מתכת, צינורות, ברגים ושרשראות. פנימיותיהן של הגולגולות חלולות. ראשים אלה שייכים לדמויות שאנחנו מכירים מביעותי הלילה שלנו, דמויות האורבות לנו בעולמנו הפנימי, מחכות לרגע שבו נסדקת חומת ההדחקה שלנו, ומגיחות לעברנו מתוך תת המודע: מפלצתיות, מיואשות וחסרות חמלה.

באכזריות המאפיינת סופרים ומחזאים גדולים, שאינם מהססים לפשוט את עורן של הדמויות שביצירותיהם כדי לחשוף את פנימיותן, מצליח ראובן חזק לפרק באכזריות קדושה את הדמויות שבחר לרסיסים הזעירים המרכיבים אותן, כדי לגלות בתוכן את אכזריותן. וכשאנחנו מתבוננים בהן מבוהלים ומזועזעים, איננו יכולים להתחמק מן ההכרה המכאיבה שפנינו שלנו הם שמשקפים אלינו מתוך פניהן.

אמנם פני הגולגולות הללו אינם פנינו הנראים לנו כשאנחנו מתבוננים במראות הזכוכית המקיפות אותנו. את פנינו אלה אנחנו מצליחים בדרך כלל להתאים לדרישות הסדר החברתי המדומה שטרחנו להשליט עלינו. סדר מופתי. סדר הגון. סדר הגיוני. קל לנו מאד להתנהל בחיינו באשליה הרדודה שאנחנו תוצריו של הסדר הנוח הזה. אך ראובן חזק מראה לנו עד כמה הסדר הזה שקרי. עד כמה זוועתי הוא הכאוס שהוא מסתיר. וכנראה שהוא מכיר את הכאוס הזוועתי הזה היטב. הוא ראה אותו והפנים אותו במהלך התבוננותו במתרחש בתוכנו ובסביבתנו, ואולי גם, אי שם, במהלך עבודתו בשב"כ. במקהלת הדמויות המבעיתות שבתערוכה אפשר למצוא אותנו וגם את אויבינו, כשהכאוס הזוועתי הזה, פורץ מתוכן במלוא טירופו. אפשר רק לדמיין את קולותיהם של חברי המקהלה המקוללת הזאת, גונחים ונאנחים, מחרחרים חסרי נשימה, צרודים מזעם, מאשמה ובושה, ממלאים את חלל האוויר בצריחות ובצעקות מחרישות אוזניים.

מקהלת הדמויות המוצגות בפנינו, היא סיוט הלילה שלנו. הם נזכור אותה לאחר שנתעורר? האם נמשיך לשמוע את הדי קולותיה לאור היום? האם נוכל להודות באומץ, כפי שמודה ראובן חזק, שהדמויות האלה שולטות בנו ומעצבות את חיינו? האם יהיה לנו הכוח לעמוד מולן ולהאמין שאנחנו יכולים להשתחרר משליטתן?

זוהי החשיפה המוזיאלית הראשונה שלי, בה אני מציג פסלים אותם יצרתי במרוצת החודשים האחרונים. אני מרגיש כמי שיצא מדלת אמותיו, ופותר צהר נעול, לזכרונות ומחשבות שנערמו בתוכי לאורך זמן.

תערוכה זו מוקדשת לכבודו ולזכרו של ד"ר מישאל (מישה) חשין ז"ל. חבר יקר ואהוב שלימדני פרק בהליכות חוק, מוסר ודמוקרטיה.

תודה לבני משפחתי ולמקורבי שגילו סבלנות וסובלנות, וגם עזרו לי מעשית, בימים ובלילות הארוכים בהם הייתי שקוע כולי במחשבות, בעשייה ולעתים גם בחרדות...

תודה לניבה לניר ומוטי לרנר שראו את הפסלים, התרשמו וכתבו בבחינת בעיני המתבונן.

תודה גדולה לאוצר התערוכה, רפי אתגר. תודה על עצותיו, הדרכתו ועל יכולתו ונכונותו להעניק לי מנסיונו וכשרונו.

אני מודע לכך כי אני חושף עצמי לבקורת והתרשמיות שונות ואולי גם משונות... כל אחת ואחד מכם מוזמן להביע דעתו ולהכנס עמי לדו שיח. אולי נסכים, אולי לא.

תודה,

ראובן חזק.

This is my first museum exposure in which I exhibit my sculptures, created during the past few months. I feel as one who has stepped out of the doorway and is opening a locked aperture to the memories and thoughts that had accumulated over a long time.

The exhibition is dedicated in honor and memory of the late Dr. Mishael (Misha) Cheshin, a dear and beloved friend who taught me a chapter in the ways of the law, morality and democracy.

I thank my family and friends who displayed not only patience and tolerance but also gave practical help in the days and nights when I was completely absorbed in thoughts, labor and occasionally anxieties.

Thanks also to Niva Lanir and Motti Lerner who were impressed when they saw the sculptures and wrote from the point of view of "the eye of the beholder". A big thank you to the exhibition's curator, Raphie Etgar – for his advice, guidance and willingness to grant me of his experience and talent.

I am aware that I am exposing myself to varying and perhaps strange criticisms and reactions... I invite to all to express your opinions and enter into a dialogue with me. Maybe we'll agree, maybe not.

Thank you,

Reuven Hasak.

Gall and Wormwood

Motti Lerner

Reuvan Hasak presents us with 14 crushed and restored heads, the pieces roughly joined together leaving scars that will never heal. The cracks in these pseudo-human skulls are filled with pieces of metal, pipes, screws and chains. The skulls are hollow. The heads belong to characters we are familiar with from our nightmares, figures from our inner beings that lie in wait for us waiting for the moment that our wall of denial cracks, and pouncing on us from the unconscious: monstrous, despairing and lacking in compassion.

With the characteristic cruelty of great authors and playwrights who do not hesitate to shed the skin of their protagonists revealing their insides, Reuven Hasak manages to rip apart his figures with holiness into the minutest shards in order to discover their inner cruelty. As we look at them frightened and shocked, we cannot escape the painful knowledge that our own faces are reflected in theirs.

Even though the skull's faces do not appear to be ours as reflected in the glass mirrors surrounding us, we usually manage to adapt our faces to the imaginary social order we have labored to impose on ourselves. Perfect order. Fair order. Logical order. We find it easy to behave under the shallow illusion that we are the result of this order. Reuven Hasak, however, shows us how false this order actually is; how atrocious the hidden chaos is. And he apparently knows this horrible chaos very well. He has seen and internalized it while watching what happens in us and around us and perhaps also, somewhere, during his work in the General Security Services. We are able to see ourselves and our enemies in the chorus of terrifying characters, as the chaos spills out in all its craziness. We can only imagine the voices of this cursed choir, moaning and groaning, breathlessly gasping, hoarse with rage, guilt and shame, filling the air with deafening shouts and screams.

The cast of characters facing us is our nightmare. Will we remember it when we wake up? Will we continue to hear the echoes in daylight? Can we bravely admit, as Reuven Hasak does, that these figures control us and shape our lives? Will we have the strength to confront them and believe that we can free ourselves from of their control?

Angels of Destruction

Niva Lanir

To whom do these heads belong, wounded and bleeding, hollow and empty of compassion yet still firing in all directions? Whose gaze is this, terrified, open mouthed in astonishment, the eyes shooting hate and the mounted arm, ready for the next condemned person to be hanged in just a short time?

And what do we have about us that enabled Reuven Hasak who devoted all his considerable ability towards the State's security, to see the ruins of our lives? If I had asked him about it, he most certainly would have replied with a nod of the head and a smile and indicate that the past no longer exists and that the place of hope, vision and integrity has been replaced by deceit, corruption and breach of trust. The power to corrupt.

Haim Guri wrote about "the handsome young men". They are gone. Reuven Hasak shows us to what extent they have been ravaged and marred becoming monsters whose heads are filled with poison and bitterness as they have become angels of destruction.

Well then, to whom to these heads belong, to those that don't remember, don't remember what? To those that don't know, don't know what? To those that are not moved because they do not feel? Apparently after a war, two, three and four and a reality of destructiveness and continuing occupation, all the answers are correct. Contrary to the past where we dreamt and fought for change in our country - the more we bled, the more we have become silent.

The book of the Zohar differentiates between the army of the angels of the Lord - the entourage of

the heavens as opposed to the entourage below - Israel. In other words, between ministering angels and angels of destruction. Between angels of benevolence and angels of wrath. And perhaps, in simple words it should be said that these heads, heads of destruction, destroy all our good parts. Because what can we call the envoys of good deeds from the Emigration Authority who take a year old infant and a girl of seven, immigrant children, from their beds en route to expulsion from Israel? And what do we say to a reality in which a five-year-old Palestinian child is arrested for "throwing stones" at our forces. And what can we say of the deputy head of the Council for National Security who declared that "the settlements are the fulfillment of a divine promise"? And about the policeman who shot a young Ethiopian, and the other who shot an Arab so as "not to take a chance"? And the thugs from "Price Tag" and what do we say about how easily women are murdered?

Man, wrote Tchernikovsky, is the mould of his homeland's landscape. Here are the following lines: "...and as the mould of that place, where I was born, the story of my life was spread, my fortune was revealed, /I weaved my dreams in its image and in its character:/ in a free spirit, free of any cracks or tear/ wholeheartedly in all its capillaries and in harmonious dialect/ I was lost and lonely among my people,/...and foreign songs. strange songs to the heart of my nation/ as solitary it appeared and solitary it will go..."

Bad and bitter here now. And sad.

Curator's Forward

Raphie Etgar

The Museum on the Seam is holding these days an exhibition on the lost values of democracy and on a political culture hitherto unknown to us. The exhibition, which raises many question marks, highlights the current atmosphere which encourages disregard towards rules, disrespect towards the law and the use of exaggerated force in the name of supposedly exalted goals. This culture, which is backed by the political establishment itself, undermines our very existence as well as the existence of democracy in Israel.

The exhibition takes place at a time of growing erosion in the status and authority of the government and in a reality of an all-time low and unprecedented escalation in human relations within the leadership and between the leadership and the people. The exhibition comes as a response to the corruption and numerous charges against public officials, the prime minister included.

"Democracy Now" examines the ideological path which initially promised a world of equal rights and opportunities, but eventually supplied manipulations in the disguise of freedom and liberalism, spreading fake messages and replacing one reality with another ruled by tycoons.

Within the surviving walls of democracy, Reuven Hasak's head portraits are exposed for the first time, on the Museum's roof observatory. They lead us to the secret rooms and obscure corridors, bearing a powerful testimony to the manner in which they were trampled on along the road. Here, on the Museum's roof they gaze at the space around them with eyes wide open, hollow and injured. They are human figures distorted by pain, whose story is one of humiliation and violence.

Metal sculptures with a frozen gaze, pleading to the passersby, those who have lost interest and have ceased asking where they or the system are heading to, and what happened to the hope at the beginning of the road.

Gall and Wormwood | December 2019

On the Seam, A Socio Political Contemporary Art Museum

The Museum on the Seam was established in 1999 with the generous support of the von Holtzbrinck family of Germany, through the Jerusalem Foundation and was initiated by the curator and its art director Raphie Etgar.

2019 | All rights reserved to the Museum on the Seam, Jerusalem ©

Curator | Raphie Etgar

Executive Director | Merav Maor-Komlosh

Curatorial Assistance | Shahar Mizrahi

Translation to English | Littal Yadin, Sharon Levin, Ilan Dreyer

Exhibition Construction | Hela Yaniv, Ilan Shoshani and his team at Aleph Shin Casting, Roni Ben Hamo and Ehud Lev- Ari and their team at the welding workshop in Daled Resh Industries.

Catalogue | Michael Amar

Administration | Yehudit Zelig

Museum on the Seam

4 Chel Ha'Handasa Street, P.O.B. 1649, Jerusalem 9510592

Tel: 02-6281278 Fax: 02-6276136

Opening hours:

Mon, Wed, Thu 10 AM - 5 PM

Tue 2 PM - 8 PM

Fri 10 AM - 2 PM

museum@mots.org.il | www.mots.org.il